

степени прилагательного с префиксом по-, носящим оттенок “несколько”, “немного”: почище, покраше, получше.

Посредством колыбельной песни ребенок приобретает первичный словарный запас, без которого невозможно ни познание окружающего мира, ни процесс коммуникации, столь важный для умственного и психического развития.

Лексика колыбельной песни отражает языковую картину мира, близкую ребенку, окружающую его ежедневно, т.е. она основывается на зрительных впечатлениях, что усиливает ее выразительность и стимулирует когнитивные процессы в развитии ребенка.

Використана література:

1. Детский поэтический фольклор. Антология // Сост. А.Н. Мартынова. – С.-Петербург, 1997.
2. Капица О.И. Детский фольклор. – Л., 1928.
3. Мельников М.Н. Русский детский фольклор. – М.: Просвещение, 1987.

Калита О.М.

ІРОНІЯ ЯК СУБКТЕГОРІЯ КОМІЧНОГО

У сучасній лінгвостилістиці спостерігається помітне збільшення інтересу до такої субкатегорії комічного, як іронія. Її дослідженню присвячено ряд дисертаційних робіт, виконаних вітчизняними та російськими вченими у 80-90-х рр. ХХ – на п. ХХІ ст. на матеріалі різних мов, переважно романо-германських (І. М. Байбакова, Т. О. Буйницька, Ю. М. Верзонін, В. Є. Жаров, О. М. Кагановська, Н. В. Ланчуковська, О. А. Лаптева, С. І. Походня, Г. Л. Прокоф'єв, Р. А. Семків, Т. П. Андрієнко та ін.).

Проблема комічного та його типів здавна розроблялася як у лінгвістиці, так і в літературознавстві та естетиці, але питання про іронію і механізми її реалізації на різних рівнях художнього твору досі є суперечливим. Ця невизначеність полягає, перш за все, у тому, що як у вітчизняних, так і в зарубіжних дослідженнях немає однозначної інтерпретації цієї стилістичної категорії і визначення її місця серед інших субкатегорій комічного. Завданням даного дослідження є критично розглянути існуючі теорії комічного, визначити місце іронії серед інших його субкатегорій, з'ясувати обсяг понять „іронія”, „іронічність”, „іронічний смисл”.

Можна виділити два аспекти вивчення іронії: літературознавчо-естетичний, який тлумачить іронію більш широко, як один із компонентів естетичної категорії комічного, і лінгвістичний, який розглядає іронію як стилістичну категорію, яка функціонує у межах літературного твору.

Існує багато фундаментальних праць, присвячених теорії комічного (визначенню його природи, специфіки функціонування, диференціації типів комічного). Загальною теоретичною основою, що об'єднує усі точки зору на

комічне, є розуміння його як певного контрасту, що виникає внаслідок „відхилення від норми” [4]. Таким чином, відхилення від норми лежить в основі створення всіх типів і форм комізму.

Залежно від емоційного наповнення і наявності раціонально-оцінного компонента дослідники виділяють два основні типи комізму: простий і складний. Для простого комізму характерним є поверховість і нейтральність. Він нічого не критикує, не потребує глибинного аналізу, якихось особливих знань при декодуванні. Це комізм елементарний, фарсово-водевільний, у ньому відсутні оцінка і раціональність. Складний комізм обов'язково спонукає до аналізу і роздумів. Це гумористично-сатиричний тип комізму, який обов'язково містить оцінку, що ґрунтується на суспільному досвіді, вироблених суспільством ідеалах і цінностях.

У межах складного комізму традиційно виділяють основні форми комічного: сатиру та гумор, в основі розрізнення яких лежить критерій ставлення до об'єкта комічного. Так, гумор – це форма комічного, у якій висміюються окремі сторони об'єкта чи явища, але при цьому їхня привабливість зберігається. [5, 393; 4, 99]. На відміну від гумору сатира полягає в гострому осудливому осміянні негативного, заперечуючи недосконалість світу в ім'я його докорінної зміни відповідно до ідеалу [5, 393; 4, 99].

Такого погляду на класифікацію форм комізму дотримуються більшість дослідників, але існують й інші підходи. Так, Ліппс і Клейнер беруть за основу не комічне, а гумор і ділять його на три категорії: гумор сатиричний (агресивний і гнівний), власне гумор (поблажливий і добродушний) та іронічний гумор. Деякі автори взагалі не розглядають сатиру як форму комічного; інтерпретують сатиру та гумор як суміжні поняття, що частково співпадають; визначають відношення між іронією, сатирою і гумором як між родовим і видовим поняттями (Я. Камена, С. Поттер, А. Бергсон). Б. Дземидок вважає іронію перехідною формою між гумором і сатирою. У зв'язку з цим дослідник виділяє три принципово відмінних форми комізму: гумористичний, сатиричний і проміжний, який називає насмішкувато-іронічним [4, 103]. Поряд із цим Б. Дземидок розрізняє виражальні засоби, або техніки створення комізму і вважає іронію, поряд з дотепом, насмішкою, гротеском, травестуванням, також одним із різновидів техніки комічного, яка може використовуватися як сатирою, так і гумором [4, 105]. Подібну думку висловила С. І. Походня, яка розглядає іронію як форму „оцінного, критичного, емоційного освоєння дійсності” [6, 8], тобто вважає її повноправною формою комічного, поряд із сатирою та гумором.

Отже, у літературознавчо-естетичному аспекті вивчення іронії сформувалося три основних підходи до визначення її статусу серед інших субкатегорій комічного: перший з них визначає іронію як техніку комічного, основними формами якого називають сатиру та гумор, за допомогою якої може досягатися як сатиричний, так і гумористичний ефект. Другий підхід кваліфікує її як проміжну форму між сатиричним і гумористичним відображенням світу. Найбільш доцільним видається третій підхід, згідно з яким іронія – це рівноправна форма комічного, нарівні із

сатирою та гумором, визначальною рисою якої є глибока інтелектуальність, насмішувате ставлення до об'єкта зображення.

Лінгвістичний аспект вивчення іронії включає два основних підходи, у межах яких розглядається ця стилістична категорія: 1) традиційний, лексико-семантичний (Н. К. Саліхова, О. Б. Шонь, М. А. Багдасарян, С. І. Походня); 2) логіко-прагматичний (І. М. Байбакова, Г. Ф. Лимарьова, Г. Л. Прокоф'єв, Н. В. Ланчуковська, В. Є. Жаров, Т. П. Андрієнко).

Представники цих підходів по-різному визначають статус іронії: 1) як тропа (О. С. Ахманова, Л. І. Мацько); 2) як стилістичної фігури (А. А. Щербина); 3) як стилістичного прийому (І. Р. Гільперін, Т. О. Буницька); 4) як стилістичного ефекту, або колориту, стилетворчої риси, що є відображенням специфічної форми критичного, емоційного освоєння дійсності (В. В. Виноградов, Л. В. Щерба, Ю. І. Білодід, С. І. Походня); 5) як компонента мовленнєвого акту, виду дискурсу, (Б. Алліман, Ч. Гліксберг, Д. Мук, Н. А. Ніколіна, І. М. Байбакова, С. Я. Литвак, А. І. Приходько, Т. П. Андрієнко).

У межах функціонально-семантичного підходу іронія тривалий час розглядалася як троп (фігура, прийом) стилістичної семасіології, тому семантичний аспект іронії є найбільш дослідженим.

Іронія розглядалася як троп ще в античній риториці і полягала у зміні значення лексичної одиниці на протилежне. Пізніше іронію стали розуміти як тип антифразису – тропа, який трактується як різновид енантіосемії, і полягає в „навмисному, спеціально заданому вживанні мовної одиниці з протилежним значенням або конотацією” [7, 23]. Іронія у межах антифразису, який також реалізується як астеїзм, засіб творення евфемізмів та дисфемізмів, полягає у тонкій насмішці для вираження негативного ставлення за допомогою позитивної характеристики [1, 185]. Визначення сутності іронії як тропа зводиться до того, що слово, яке має зазвичай позитивну конотацію, вживається з протилежним значенням, тобто з негативною характеристикою. Отже, на рівні словесної семантики іронічне переосмислення відбувається як у денотативному (зміна значення слова на протилежне), так і в конотативному (зміна позитивної оцінки на негативну) компонентах значення слова.

Іронія також розглядається як стилістична фігура. Цей підхід відомий з часів Цицерона і ґрунтується на твердженні, що в основі будь-якого тропа лежить образне значення слова, а іронія може і не містити образності, реалізуватися лише за допомогою контексту та інтонації. При іронії насправді не відбувається зміни значення окремої лексичної одиниці, змінюється тільки її емоційно-оцінне забарвлення. Згідно з цією точкою зору, іронія, на відміну від тропів, не служить для створення образу, а тільки підсилює виразність мовлення за допомогою спеціальних синтаксичних конструкцій.

Дослідники, що розглядають іронію як стилістичний прийом, наголошують на тому, що вона може актуалізуватися у тексті за допомогою ряду тропів та стилістичних фігур

(метафори, порівняння, епітета, різних видів повторів), які завдяки своєму лексичному наповненню та контексту набувають іронічного забарвлення, що полягає у оцінному критично-насмішкуватому відношенні до дійсності.

У перерахованих підходах іронія здебільшого розглядалася на лексичному рівні. Останні дослідження іронії як стилістичної категорії переконливо доводять, що вона виходить далеко за межі стилістичного прийому і може виражатися не тільки на лексичному рівні мови, а й на інших її рівнях – від фонетичного до текстового, при цьому виникає так званий іронічний ефект, іронічний колорит, або іронічна експресія [6; 3; 2; 8]. Тобто іронічної експресії може набути елемент мови будь-якого рівня завдяки певним синтагматичним відношенням між значеннями різних одиниць тексту. У зв'язку з цим С. І. Походня ввела поняття „іронічний смисл”, під яким розуміється зміст, який прямо протилежний буквальному і створюється засобами усіх мовних рівнів [6, 5]. Основним мовним семантичним фоном, який сприяє виникненню іронічного смислу, є контекст (від мікро до мегаконтексту). Іронічний смисл є результатом вираження суб'єктивно-оцінної авторської позиції, своєрідного способу світосприймання. Механізм його виникнення сформульований С. І. Походнею і описується формулою $S1 \leftrightarrow S2 \rightarrow S3$ [6, 14], де $S1$ – буквальне значення, $S2$ – переносне, протилежне до буквального, а $S3$ – іронічний смисл, що виникає у результаті їх взаємодії. Ознакою іронічного смислу є іронічність – оцінне критично-насмішкувате ставлення до дійсності. Такий підхід є найбільш доцільним, бо поняття іронії є дуже об'ємним, вона часто „зосереджена не в одній одиниці, а розсіяна по тексту і виявляється тільки у зіставленні кількох одиниць” [5, 379]. Поряд із цим слід розрізняти іронію як троп, що є окремим випадком реалізації іронічного смислу.

Представники логіко-прагматичного підходу розглядають категорію іронії через призму сприймання іронічного висловлювання адресатом і адресантом мовлення, при цьому важливу роль відіграє суб'єктивно-оцінний компонент іронії. Іншим важливим аспектом є аналіз дискурсу, у якому реалізується іронічне висловлювання. У сфері прагматики іронія здебільшого розглядається як висловлення-пригадування, у декодуванні якого важливу роль відіграє контекст у якнайширшому розумінні цього слова. Теоретичною основою логіко-прагматичного підходу до іронії є розуміння аксіологічного значення як основного її компонента. Для логіко-прагматичного підходу типовим є вивчення іронії у зв'язку з поняттям мовленнєвого акту, при цьому мовленнєвий акт іронії трактується як акт вираження емоційно-оцінного ставлення мовця до об'єкта через висловлення, в якому експліцитне значення протиставлене імпліцитному по оцінній інтерпретації.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки. Можна виділити два рівня розуміння поняття іронії: 1) це один із компонентів естетичної категорії комічного; 2) це стилістичний прийом. Обидва рівні розуміння іронії передбачають однаковий принцип відображення дійсності (наявність двох планів змісту в межах однієї форми) і можуть розглядатися як рівні вияву іронії.

Іронічність, будучи засобом створення суб'єктивно-оцінної модальності, являє собою художню форму авторської оцінної позиції і впливає на структуру створюваного ним літературного тексту. Іронічність реалізується в художньому тексті за участю засобів усіх мовних рівнів (від фонетичного до тестового), а результатом її актуалізації у тексті є іронічний смисл.

Використана література:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М.: „Советская энциклопедия”, 1966. – 608 с.
2. Білодід Ю. І. Засоби виразу іронії у сучасному політичному романі (на прикладі мови роману М. Уеста „Посол”) // Мовознавство. – 1981. – № 4. – С. 71-73.
3. Буйницька Т. О. Мовностилістичні засоби вираження іронії у публіцистиці Г. Канта // Іноземна філологія. – Вип.. 84. – Л., 1986. – С. 72-78.
4. Дземидок Б. О комическом. – М.: “Прогресс”, 1974. – 225 с.
5. Мацько Л. І. та ін. Стилістика української мови. – К.: „Вища школа”, 2003. – 463 с.
6. Походня С. И. Языковые виды и средства реализации иронии. – К.: Наукова думка, 1989. – 129 с.
7. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Українська енциклопедія, 1995.
8. Шонь О. Б. Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американських коротких оповіданнях: Автореферат ... дис. канд. філол. наук. – Л., 2003.
9. Щербина А. А. Заметки о природе и технике иронии // Воросы русской литературы. – Вып. 1 (16). – Львов, 1971. – С. 40-47.

Клименко І.В.

ЗВЕРТАННЯ ЯК БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ МОВЛЕННЄВОЇ СИТУАЦІЇ

Актуальною проблемою сучасного мовознавства є дослідження міжособистісного спілкування, моделювання поведінки мовної особистості, встановлення умов і закономірностей ефективної ситуації.

Сучасний етап розвитку граматичної теорії вирізняє поглиблений функціональний підхід до тлумачення мовних явищ у поєднанні з антропоцентризмом лінгвістичних студій. На перший план виступає зацікавлення механізмами їх витворення в тісному зв'язку із з'ясуванням активної ролі у процесі мовної комунікації її учасників – адресанта, тобто творця певного тексту, і адресата, якому текст призначений для сприймання. Саме такими компонентами є засоби, які використовують для позначення ситуації мовної комунікації (встановлення, підтримування та регулювання контакту між особами, які спілкуються).

У сучасних дослідженнях звертання розглядається не лише у контексті граматики, а й як компонент комунікативного акту. Звертання, виконуючи функції встановлення і підтримування контакту, забезпечує умови комфортності інтерперсонального спілкування, у сфері якого діють відомі постулати співробітництва Г. П. Грайса: максима повноти інформації, максима кількості, максима манери.